

לארז?

אלא, שאילו נאמר רק שהצדיק דומה תמר ולא נאמר הדמיון לארז, הייתי אומר כך:

מה תמר, אם חתכו את גזעו — אין גזעו כה-ב מחליף [אין הגזע גדל שוב], אף צדיק, הדומה לתמר, כך הוא, שהם וחלילה אין גזעו מחליף, והיינו, שאחרי מותו אין הוא חי שוב בתחית המתים⁽¹⁴⁹³⁾,

לכך נאמר שהצדיק דומה אף לארז, שגזעו מחליף⁽¹⁴⁹⁴⁾. שאם חותכים את גזעו, צומח תחתיו גזע אחר.

ואילו נאמר רק הדמיון לארז, ולא נאמר הדמיון לתמר, הייתי אומר כך:

מה ארז — אין עושה פירות [אינו מצמיח פירות⁽¹⁴⁹⁵⁾], אף צדיק חס וחלילה אין עושה פירות, שאין לו שכר לעתיד לבוא⁽¹⁴⁹⁶⁾,

ישראל, הזרת על כל אומות העולם — ולא קיבלוה⁽¹⁴⁹²⁾, ועכשיו אתה נותן להם לאומות העולם מטור?

שדו הבא [שישליכו העננים מימיהם כאן, במקומנו]!

ואכן כך עשו העננים, שדיוה אדוכתיהו [הורידו את מימיהם במקומו של רבי חייא].

דרש רבי חייא בר לולייני: מאי דכתיב, מהו ביאור הפסוק: "צדיק בתמר יפרח כארז בלבנון ישגה"?

אם נאמר שהצדיק יפרח כעץ תמר, למה נאמר בהמשך הפסוק שישגה כעץ ארז?

ואם נאמר שהצדיק דומה לארז, למה נאמר שדומה תמר?

למה דימתה התורה את הצדיק גם לתמר וגם

לא יוליד בן כמותו. אי נמי, אם יפול — לא יקום.

1494. אף שלעיל [כ א] אמרנו שאין גזעו של ארז מחליף, היינו סוג אחר של ארז, שהרי ישנם עשרה מיני ארזים, כמבואר להלן. עיון יעקב. עיין שם.

1495. הגמרא במסכת עבודה זרה [יד א] אומרת שהארז מוציא פירות, אבל אותם פירות אינם ראויים למאכל אדם, אלא משתמשים בהם לחזירים או לצביעה. יעב"ץ.

1496. כך כתב רש"י. והעץ יוסף כתב, שאם מת — שלא יוליד בן כמותו. או, שאם יפול — לא יקום.

1492. כפי שמצינו בדברי חז"ל במקומות רבים. וזה לשון הספרי [דברים פסקא שמ"ג]: כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות, תחילה הלך אצל בני עשו. אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תרצח. אמרו: כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצח הוא! והידיים ידי עשו, ועל חרבך תחיה! הלך אצל בני עמון ומואב אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תנאף. אמרו לו: כל עצמה של ערוה — להם היא, שנאמר: ותהרין שתי בנות לוט מאביהן! הלך אצל בני ישמעאל וכו'.

1493. כך פירש רש"י כאן. והרשב"ם במסכת בבא בתרא [פ ב] מפרש, דהיינו שאם מת —

לכך נאמר הדמיון לתמר, ונאמר גם הדמיון לארוז, לומר לך שהצדיק דומה לתמר, שעושה פירות, ודומה לארוז, שגזעו מחליף.

ותממה הגמרא: ועץ ארוז — גזעו מחליף?

והתניא: הלוקח אילן מחבירו כדי לקוץ [לקצוץ] אותו, ולהשתמש בגזע העץ להסקה וכדומה, אינו קוצץ את גזע העץ ממש סמוך לקרקע, אלא מנביהו מן הקרקע טפח [כלומר, משאיר גזע בגובה טפח מעל הקרקע ואינו קוצצו], ורק מעל מקום זה קוצץ. כי רק באופן כזה יוכל הגזע לגדול שוב, והאילן יוציא שוב פירות. אבל אם יקצוץ ממש סמוך לקרקע, שוב לא יצמח הגזע.

דין זה נאמר ברוב העצים. אבל ישנם עצים שדינם שונה:

בסדן השקמה [הוא אילן שיקמה שנקצץ כבר כמה פעמים, ולכן גזעו נעשה עבה כסדן] — מניח שני טפחים מהגזע בקרקע, וקוצץ את הגזע מעל מקום זה. כי רק באופן כזה יגדל הגזע שוב.

בבתולת השקמה [נטיעה שלא נקצצה מעולם] — מניח שלשה טפחים בקרקע, וקוצץ.

בקנים ובגפנים — קוצץ רק מן הפקק [הוא הקשר (1497) התחתון ביותר שבגזע] ולמעלה.

בדקלים ובארזים, לא רק שאינו צריך להניח מהגזע מעל הקרקע, אלא אף חופר למטה

בתוך האדמה, ומשריש [ועוקר את הגזע עם השרשים]. והטעם, לפי שאין גזעו של דקל וארוז מחליף [מתחלף] בכל מקרה. שאם קוצצין אותו, אף אם אין קוצצין את כולו, אלא מניחין חלק מחובר בקרקע, שוב אין הגזע צומח מחדש.

הרי לנו, שאין גזעו של הארוז מחליף. ואיך אמרנו שדימה הפסוק את הצדיק לארוז, משום שגזעו מחליף?

ומתרצת הגמרא: באמת גזעו של ארוז רגיל, המכונה "ארוז" סתם — מחליף.

והכא, כאן, מה ששינונו בכרייתא שאין גזעו של הארוז מחליף, במאי עסקינן [במה אנו עוסקים, במה מדובר] —

בשאר מיני ארזים. שיש עץ ארוז ששמו "ארוז", וגזעו מחליף. ויש עוד תשעה מיני ארזים, שיש להם שמות אחרים. ועצים אלו — אין גזעם מחליף. וכדרכה בר הונא [כפי שאמר רבה בר הונא].

דאמר רבא בר הונא: עשרה מיני ארזים הן. שנאמר: "אתן במדבר ארוז שטה והדס וגו'". [כך הוא לשון המקרא: "אתן במדבר ארוז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדיו". בפסוק זה מוזכרים שבעה סוגי ארזים. והגמרא במסכת ראש השנה אומרת, שהוסיפו עליהם עוד שלשה סוגים: אלונים, אלמונים, ואלמוגים].

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור — ולא ירדו

פוקק וסותם את הקנה.

1497. ישנם כמה "קשרים" בכל קנה. ו"קשר" הוא המקום הסתום שבקנה. ונקרא פקק, כי הוא

גשמים.

בתענית האחרונה מאותן שלש עשרה תעניות, כיון שראו שלא נענו עד עתה, התחילו הצבור לצאת מבית הכנסת.

אמר להם רבי אליעזר לציבור: וכי תקנתם כבר קברים לעצמכם? הרי תמותו כולכם ברעב חס ושלום!

מאחר ששמעו הציבור דברים קשים אלו — געו [צעקו] כל העם בבכייה,

ועל ידי כך ירדו גשמים (1498).

שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה להתפלל ביום תענית הגשמים, ואמר את עשרים וארבע הברכות הנאמרות ביום התענית — ולא נענה.

ירד רבי עקיבא אחריו לפני התיבה, ואמר

רק את הדברים דלהלן: "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו" (1499), ומיד ירדו גשמים.

היו מרנני רבנן [כיון שראו החכמים כך, שרבי אליעזר לא נענה, ואילו רבי עקיבא נענה מיד, היו מרננים אחר רבי אליעזר, שאינו גדול כל כך כרבי עקיבא].

יצתה בת קול ואמרה: מה שרבי עקיבא נענה, ורבי אליעזר לא נענה, לא מפני שזה, רבי עקיבא, גדול מזה, מרבי אליעזר.

אלא מפני שזה, רבי עקיבא, מעביר על מידותיו, וזה, רבי אליעזר, אינו מעביר על מדותיו. ולכן נענה רבי עקיבא יותר מרבי אליעזר (1500).

תנו רבנן: עד מתי יהו הגשמים יורדין, ואז יהיו הצבור פוסקין מתעניתם [מפסיקים מלהתענות]? כלומר, כמה גשמים צריכים

1498. כי שערי דמעות לא ננעלו. עיון יעקב.

1499. כתב בסידור רש"י [סימן ק"פ], שכשראו שנענו בתפילה זו, הוסיפו עליה מדי יום ביום, וקבעום לימי התשובה.

1500. מקשים המפרשים, אם רבי עקיבא מעביר על מידותיו ומשום כך ירדו גשמים, הרי שהוא גדול מרבי אליעזר!

וכתב הגר"י סלנטר [בספרו אור ישראל], שהנה מצינו במסכת שבת [ל ב]: לעולם היא אדם ענוותן כהלל, ואל היא קפדן כשמאי. כשרואים מאמר זה, חושבים שמעלת הלל גדולה יותר ממעלת שמאי, שהרי ידועה מעלת הענווה, ומנגד — חסרון הקפדנות. אבל האמת היא, ששניהם עבדו את ה', כל אחד לפי שיטתו.

שמאי סבר, שלכבוד ה' ותורתו צריך לנהוג במדת הקפדנות, אבל לא היה בטבעו קפדן חס ושלום. ומכל מקום, נקבעה הלכה כהלל, כלשון הברייתא שם.

והנה רבי אליעזר היה מתלמידיו של שמאי [עיי' שבת קל ב], ולכן סבר כשיטתו, שלכבוד התורה צריך להיות קפדן. ואילו רבי עקיבא היה מתלמידיו של הלל, ולכן סבר כשיטתו. אבל בטבעם, היו שניהם צדיקים ומושלמים במידותיהם, ורק נחלקו מהי ההנהגה הנכונה בהנהגת ציבור.

אמנם מצינו במסכת שבת [קנא ב], שכל המרחם על הבריות — מרחמין עליו מן השמים. והיינו, שהקדוש ברוך הוא מתנהג עמו מדה כנגד מדה. ואם כן, בשעה שמתפללין על צרת הציבור, שהקב"ה ימחל לבניו ויעביר פשעיהם,

זה ריבוי גשמים. כי היות והקרקע מעובדת ותחוהה, חודרים אליה המים בקלות.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין לך טפח מי גשמים הבא מלמעלה, שאין מי תהום יוצא ומתגבר לקראתו בגובה שלשה טפחים.

ומקשה הגמרא: והא תניא [והרי שנינו] שתהום יוצא לקראת הטפח הבא מלמעלה **טפחיים!**

ומתרצת הגמרא: לא קשיא. כאן, מה ששנינו בברייתא שהתהום יוצא לקראתו טפחיים — היינו בקרקע עבודה. כיון שכך, שהקרקע חרושה ותחוהה, אין צריך גשמים מרובים כדי לחדור טפח בקרקע. ולכן, היות ולא ירדו גשמים מרובים, אין התהום יוצא לקראתם אלא טפחיים.

ואילו כאן, מה ששנינו שהתהום יוצא לקראתו שלשה טפחים — היינו בקרקע שאינה עבודה. שהיות והקרקע קשה ויבשה, יש צורך בגשמים רבים כדי לחדור טפח

לרדת כדי שיפסיקו את תענית הגשמים? (1501)

אומרת הברייתא: השיעור הוא — כמלא בריך (1502) המחרישה. דהיינו, אם טשטשו הגשמים את הקרקע בעומק של מענית המחרישה [היינו, ג' טפחים]. דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: בקרקע חרבה ויבשה — השיעור הוא טפח. שאם חדרו הגשמים לעומק טפח בקרקע חרבה וקשה, ודאי ריבוי גשמים הוא.

בקרקע בינונית, שאינה יבשה לגמרי, וגם אינה תחוהה לגמרי — השיעור הוא טפחיים. שאם חדרו הגשמים לעומק טפחיים, ודאי ריבוי גשמים הוא.

ואילו בקרקע עבודה, חרושה [עבודה] היינו שהיא מעובדת] — השיעור הוא שלשה טפחים. שאם חדרו מי הגשמים לעומק שלשה טפחים, ודאי ריבוי גשמים הוא. אבל אם חדרו רק טפח או טפחיים, אין

הטבעיות, וקיים את המצוות. ועיין עוד בחכמת מנוח מה שכתב בביאור הענין.

1501. שהרי כך היא משמעות המשנה לעיל [יב א]: עברו אלו ולא נענו בית דין גזרין עוד וכו'. משמע שאם נענו, שוב אין צריכין להתענות. וזהו דווקא בציבור, אבל יחיד שהיה מתענה על חולה ונתרפא, או על צרה ועברה, הרי זה מתענה ומשלים. רש"י.

1502. "ברך" הוא הכלי שחורשין בו. ומבריכין אותו סמוך לקרקע כשחורשין בו. רש"י, עיין שם.

צריך גם בעל התפילה להיות בשיטת מעביר על מידותיו. וזהו שאמרה הבת קול: לא מפני שזה גדול מזה, שהרי לשניהם מזומן שכרם, שלשם שמים נתכוונו. אבל מכל מקום לשיטת רבי אליעזר לא היו צריכים להיענות בתפילתן, ורק רבי עקיבא נענה, כשיטתו.

ובספר בית אלקים כתב, שבאמת רבי אליעזר עשה אותן מצוות שעשה רבי עקיבא. אבל רבי אליעזר היה נוטה מטבעו לקיים את המצוות, ולא הצטער בעשייתן. ואילו רבי עקיבא מצד טבעו היה נוטה שלא לעשות את המצוות, וכבש יצרו ועשאן. לכן הוא נקרא "מעביר על מידותיו", שכפה את עצמו, על אף מידותיו

תהומא תתאה לתהומא עילאה [ועומד הוא בין תהום העליון, הרקיע, ובין התהום התחתון, האוקיינוס. במקום שהרקיע והאוקיינוס נושקים].

וכך עושה אותו מלאך:

לתהומא עילאה [לתהום העליון], לרקיע, אמר ליה [אומר לו המלאך]: חשור מימיך [השור, הורד מימיך אל הקרקע].

ואילו לתהומא תתאה [לתהום התחתון], לאוקיינוס, אמר ליה [אומר לו המלאך]: אבע מימיך [הוצא מימיך אל פני האדמה].

שנאמר: "הנצנים נראו בארץ וגו'" [וסוף הפסוק: "עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו"].

וכך דורשים את המקרא:

בקרקע, ולכן התהום יוצא לקראתם שלשה טפחים.

אמר רבי אלעזר: כשמנסכין את המים (1503) בחג הסוכות, תהום אומר להבירו: אבע מימיך [לשון נביעה. כלומר: הוצא מימיך], כי קול שני ריעים אני שומע. דהיינו, ניסוך המים וניסוך היין.

שנאמר: "תהום אל תהום קורא לקול צנוריד וגו'". והיינו, שמים עליונים קוראים למים תחתונים, ואומרים ששומעים את קול (1504) אותם שני ספלים של ניסוך. ניסוך המים וניסוך היין (1505).

אמר רבה: לדידי חזי לי האי רידיא [אני עצמי ראיתי את אותו מלאך הממונה על הגשמים (1506), ששמו "רידיא" (1507), דמי לעיגלא [דומה הוא לעגל], ופירסא שפורתיה [ושפתיו פרוטות וסדוקות] (1508), וקיימא בין

שם רש"י אין כאן קושיא, כי דווקא שלשת המפתחות יחד לא נמסרו ליד שליח. אמנם לפי מה שכתבו שם התוספות צריך ביאור.

ועיין ברש"י במסכת יומא, שכתב שהמלאך ממונה על השקיית הארץ ממטר השמים ממעל, ומן התהום מתחת. ולפי זה מפתח הגשמים אינו בידו, אלא רק לאחר שירדו גשמים, הוא ממונה על השקיית הארץ.

והבן יהוידע כתב, שהמלאך רק ממונה לומר "חשור מימיך", "אבע מימיך". אבל מפתח גשמים עצמו לא נמסר בידו.

1507. "רידיא" הינו חרישה. ולכן נקרא כך, מלשון שור החורש [שהרי הוא דומה לעגל].

1508. כתב היעב"ץ, שעל ידי כך נראה כשוחק. והיינו, שהמלאך היה שוחק בעת קריאתו ובשורתו הטובה להביא גשמי ברכה לעולם.

1503. בחג הסוכות ישנה מצוה מיוחדת, לנסך [לשפוך] מים שהובאו ממעיין השילוח, אל תוך ספל מיוחד המיועד לכך, המצוי על גבי המזבח. כפי ששינוי במסכת סוכה [פרק ד' משנה ט'].

1504. היינו שבשעת ניסוך היין היו אומרים עליהם במקדש שירה בקול. מהרש"א.

1505. בראש המזבח היו שני ספלים, אחד לניסוך המים, ואחד לניסוך היין. ומהספלים היו המים והיין יורדים דרך השיתין [נקבים שהיו עוברים מראש המזבח עד תחתיתו] אל מתחת המזבח.

1506. יש לעיין, הרי מפתח הגשמים הוא אחד המפתחות שלא נמסרו לידי שליח [כמובא לעיל ב א]!

ועיין שם ברש"י ותוספות. ולפי מה שכתב

רבי יהודה אומר: אם ירדו הגשמים קודם חצות היום, שהוא זמן הסעודה — לא ישלימו תעניתם. כיון שירדו קודם זמן הסעודה, אין ניכר עדיין שחלה עליהם התענית, שהרי מה שלא אכלו עד עתה, היינו משום שלא הגיע הזמן הרגיל לאכילה.

אבל אם ירדו הגשמים לאחר חצות היום, שכבר ניכר שחלה עליהם התענית, שהרי לא אכלו את הסעודה הקבועה בחצות היום⁽¹⁵¹⁰⁾ — ישלימו תעניתם.

רבי יוסי אומר: אם ירדו גשמים קודם תשע שעות ביום — לא ישלימו תעניתם. כי יש בני אדם, כגון בני מלכים, שאינם סועדים סעודתם עד תשע שעות. כי הם ישנים עד שלש שעות ביום על מיטתם. ולאחר מכן, כשקמים ממיטתם, שוהין שש שעות — ואז סועדים. והיות וכך, עד תשע שעות עדיין לא ניכר שחלה התענית.

אבל אם ירדו הגשמים לאחר תשע שעות, שאז כבר עבר זמן סעודה של כל העולם, ואפילו של בני מלכים, וניכר לכל שחלה התענית — ישלימו תעניתם.

שכן מצינו באחאב מלך ישראל⁽¹⁵¹¹⁾,

"הנצנים נראו בארץ", דהיינו, כשאותן שני ניסוכין, הדומים לניצנים, שכפי שהניצנים באים רק משנה לשנה, כך הניסוכין באים רק אחת לשנה, בחג הסוכות, נראו בארץ.

"עת הזמיר הגיע", דהיינו, זמירות החג —

אז "קול התור", קולו של המלאך הדומה לשור [כפי שאמרנו לעיל, שאותו מלאך דומה לעגל. ותרגום של שור הוא "תורא"], נשמע בארצנו. שהוא אומר לתהום העליון: "חשור מימך", ולתהום התחתון: "אבע מימך"⁽¹⁵⁰⁹⁾.

שנינו במשנתנו: היו מתעניין וירדו גשמים קודם הנץ החמה כו'.

תנו רבנן: היו מתעניין, וירדו להם גשמים ביום תעניתם,

אם ירדו הגשמים קודם הנץ החמה — לא ישלימו הצבור את תעניתם. שהרי ירדו הגשמים לפני שחלה עליהם התענית כלל [כי התענית מתחילה רק מזמן הנץ החמה].

אבל אם ירדו הגשמים לאחר הנץ החמה, שכבר חלה עליהם התענית, אפילו רק במקצת — ישלימו תעניתם. דברי רבי מאיר.

וכיון שכך, כולם לא ישלימו תעניתם אם ירדו גשמים קודם חצות. ואין זה תימה שבגלל זמן תלמידי חכמים — לא תחול תענית על כולם, שהרי גדולה מזו אמר רבי יוסי בסמוך, שאם ירדו גשמים קודם תשע שעות ביום — לא ישלימו כל הציבור תעניתם, הואיל ולא חלה עדיין על בני מלכים, וכפי שהגמרא מביאה ראייה מאחאב מלך ישראל.

1511. כך היה המעשה [מובא במלכים א', פרק

1509. עוד כתב רש"י לשון אחר: כמשמעו. הנצנים נראו והזמיר הגיע בשעה שקול התור נשמע. עיין שם.

1510. כך פירש רש"י. והקשה הגבורת ארי, הרי הגמרא במסכת פסחים [יב א] אומרת, שזמן הסעודה לכל — בשעה רביעית!

ותירץ, שהיות וזמן הסעודה של תלמידי חכמים — בשעה שישית [כפי שהגמרא אומרת שם], לא חלה התענית עדיין על תלמידי חכמים.

התענית].

אמר ליה רבי אמאי: הרי "קודם הצות" ו"אחר הצות" שנינו! דהיינו, שאם ירדו גשמים קודם הצות — לא ישלימו תעניתם, ורק אם ירדו לאחר הצות — ישלימו. והרי ירדו גשמים לאחר הנץ החמה, קודם הצות היום, ואם כן, אין צריך להשלים את התענית!

עוד מספרת הגמרא:

שמואל הקטן (1513) **גזר תעניתא** משום שלא ירדו גשמים, וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה.

שהתענה מתשע שעות ולמעלה. שנאמר כאשר בא אליו אליהו הנביא לאחר שהרג את נבות היזרעאלי, ואמר לו "הרצחת וגם ירשת וגו' במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה": "ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה, ויקרע בגדיו, וישם שק על בשרו, ויצום וגו'", ונאמר לאחר מכן שאמר הקדוש ברוך הוא לאלהיו: **"הראית כי נכנע אחאב וגו'"** (1512).

רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא [רבי יהודה הנשיא גזר תענית מחמת שלא ירדו גשמים], וירדו להם גשמים לאחר הנץ החמה.

סבר רבי יהודה לאשלומינהו [להשלים את

— ליכא. ועיין ברש"י.

1513. הגמרא במסכת סוטה [מח ב] אומרת, שכאשר מת שמואל, הספידוהו כך: הי חסיד הי עניו. וכן מצינו בכמה מקומות בש"ס שמסופר מענוותנותו של שמואל [עיי' סנהדרין יא א]. ובירושלמי במסכת סוטה [פרק ט'] מצינו: ולמה נקרא שמו קטן — לפי שהיה מקטין עצמו. ויש אומרים, לפי שמעט היה קטן משמואל הרמתי [שהיה קטן רק במעט משמואל הנביא, שביתו היה ברמה].

עוד מצאנו בגמרא במסכת חולין [ס ב], שהקשה רבי שמעון בן פזי: מצד אחד כתוב: "ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים", ומצד שני כתוב: "את המאור הגדול ואת המאור הקטן!" אלא, אמר הירח לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! וכי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה הקדוש ברוך הוא: לכי ומעטי את עצמך! אמרה לפניו: רבוננו של עולם! וכי בגלל שאמרתי לפניך דבר הגון, אמעית את עצמי וכו'. אמר לה הקדוש ברוך הוא: יקראו הצדיקים בשמך: "יעקב הקטן",

יט]: לנבות היזרעאלי היה כרם נאה. המלך אחאב חמד את הכרם, ורצה לקנות אותו. אבל נבות סירב, ולא רצה למכור את נחלת אבותיו. המלך נעצב אל ליבו מאוד על ענין זה. איזבל אשתו, שראתה כך, שכרה עדי שקר שיעידו על נבות שקילל אלקים ומלך, ואכן עדותם התקבלה — וסקלוהו. כאשר שמע אחאב שנבות מת, ירד לרשת את כרמו. ואז בא אליהו לקראתו ואמר לו: "הרצחת וגם ירשת כה אמר ה', במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות, ילקו הכלבים את דמך גם אתה". כאשר שמע אחאב את הדברים, קרע בגדיו, שם שק על בשרו, צם וכו'.

1512. כתב רבינו חננאל, שקבלה ביד חכמים, שביום שנהרג נבות, בו ביום הגיעה השמועה לאיזבל, ובו ביום ירד אחב אל כרמו של נבות, ובו ביום אמר לו אליהו: הרצחת וגם ירשת. ומיד נכנע אחאב. ומקובל ביד חכמים, שאותה שעה — שעה תשיעית היתה, וצם שלש שעות אחרונות של היום. ונחשב צום, כפי שנאמר "הראית כי נכנע אחאב". וסיים: אבל ראייה ברורה שהתענה אחאב מתשע שעות ולמעלה

שוב היה מעשה בשמואל הקטן, שגזר תעניתא, וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה. דהיינו, עם סיום התענית.

כסבורים היו העם לומר עתה, שודאי שבחו של צבור הוא. שהרי המתין הקדוש ברוך הוא עד שסיימו להתענות ולהתפלל, ורק לאחר מכן ירדו גשמים. הרי שרצה הקדוש ברוך הוא לשמוע את תפילת העם.

אמר להם שמואל: לא שבח של צבור הוא (1515).

אלא אמשול לכם משל, למנה הדבר דומה — לעבד שמבקש פרס מרבו.

האדון רצה לצער את עבדו, ולכן אמר להם האדון לעבדיו: אל תתנו לו מיד, אלא המתינו לו [תנו לו להמתין] זמן רב, עד שיתמקמק (1516) ויצטער, ורק אחר כך תנו לו.

כסבורין היו העם לומר, שזה שירדו גשמים קודם הנץ החמה, עוד לפני שהתחילו להתענות — שבחו של צבור הוא. שעדיין לא הספיקו להתפלל, וכבר נענו להם מן השמים, וירדו גשמים (1514).

אמר להם שמואל הקטן: אמשול לכם משל, למנה הדבר דומה —

לעבד שמבקש פרס [מתנה] מרבו [מאדונן], אבל עדיין לא בא לפני אדונו לבקש את בקשתו.

מששמע האדון על כך, אמר להם למשרתיו: תנו לו לעבד מיד את מה שמבקש, וילך מכאן, ואל אשמע קולו, כי איני אוהבו, ואיני רוצה לשמוע אותו.

כך גם כאן, נענה הקדוש ברוך הוא מיד, והוריד גשמים עוד קודם שהתחיל הציבור להתפלל, כדי שלא ישמע דבריהם ותפילתם.

אם כן, אין הדבר שבח לציבור, אלא אדרבה — גנאי הוא להם!

”שמואל הקטן”, ”דוד הקטן”.

1514. המהרש”א כתב, שמשמע שאין מדובר בתענית היחידים, אלא בתענית הצבור, שצריכים להתענות כבר מבעוד יום. ומכל מקום סברו ששבח הוא לצבור, משום שלא התחילו עדיין להתענות, כי עיקר התענית — ביום.

1515. ביאר הכותב [בעין יעקב], שלמדנו מכאן תועלת גדול. והוא, שהחסידים כשמואל הקטן לא היו מחזיקים טובה לעצמם. והיו תולים בעצמם כל דופי שאפשר לחשוב. כמו בענין זה, שאף שמלשון המשנה משמע ששבחן של ציבור הוא אם ירדו גשמים ביום התענית, בתחילתו או

בסופו, חשש שמואל ואמר, שאם היו מרוצים לפני הקדוש ברוך הוא, לא היו צריכים להתענות, אלא תיכף ומיד כשהתפללו היה צריך לרדת המטר.

והערבי נחל [בפרשת שמות, הובא בענף יוסף] פירש, שאם שבחו של ציבור הוא, היה הקדוש ברוך הוא נותן את בקשתם באופן שאי אפשר לטעות ולחשבם כחוטאים. כי השלם בתכלית השלמות לפני הקב”ה, יתן לו שאלתו מיד כאשר יבקש בתפילה. עיין שם.

1516. ”יתמקמק” — לשון חולשה הוא. תרגום ”וגבר ימות ויחלש” [איוב פרק י”ד פסוק י”] — ”וגברא ימות ויתמקמק”. הערוך.

כך גם כאן, נענה הקדוש ברוך הוא רק בסוף יום התענית, כדי שיתמקמו העם ויצטערו כל היום בצום ותענית.

ותמחה הגמרא: לשיטתו של **שמואל הקטן**, שבין אם נענה הקדוש ברוך הוא מיד בתחילת היום, אין זה שבחו של צבור. ובין אם נענה בסוף היום, אין זה שבחו של צבור. **שבחו של צבור** — היכי דמי, באיזה אופן יהיו העם נענים, כדי שנדע שרצה הקדוש ברוך הוא בהם ובתפילתם?!

ומבאר הגמרא: באופן **שאמר** הציבור **"משיב הרוח"** — ומיד לאחר מכן **נשב זיקא** [נשבה הרוח]. **אמר הציבור "מוריד הגשם"** — ומיד לאחר מכן **אתא מיטרא** [בא הגשם]. באופן כזה מוכח שרצה הקדוש ברוך הוא בתפילתם.

שלכן המתין להם עד שיתפללו, ולא הוריד את הגשם עוד קודם לכן, כי רצה לשמוע את תפילתם. ומצד שני, לא המתין עד סוף היום שיתמקמו בצערם, אלא הוריד להם את הגשם מיד.

שינונו במשנתנו: **מעשה וגזרו תענית בלוד כו'** [המשך דברי המשנה: "וירדו להם גשמים קודם חצות. אמר להם רבי טרפון: צאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב. ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב, ובאו בין הערביים וקראו הלל הגדול"]⁽¹⁵¹⁷⁾.

ותמחה הגמרא: למה הלכו קודם לביתם

ואכלו ושתו, ורק אחר כך חזרו לבית הכנסת ואמרו הלל? **ונימא הלל מעיקרא** [שיאמרו הלל מתחילה, כשהם עדיין בבית הכנסת בתעניתם]!

אבי רבא דאמרי תרווייהו [אמרו שניהם כאחד]: הטעם הוא, **לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא על נפש שבעה, וזכרם מלאה**. כו-א

והיינו משום שבהלל הגדול כתוב הפסוק: "נותן לחם לכל בשר", ולכן ראוי שייאמר כשהם שבעים.

ותמחה הגמרא: **איני?** האם באמת כך הוא הדין, שאין אומרים הלל לפני שאכלו ושתו?

והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר [הזדמן לבית הכנסת של אדם⁽¹⁵¹⁸⁾ ששמו "אבי גובר"], **וגזר תענית, וירדו להם גשמים עד חצות. ואמר רב פפא הלל כשהיו בבית הכנסת, בתעניתם, ורק אחר כך אכלו ושתו!**

ומתרצת הגמרא: באמת אין אומרים הלל אחר התענית קודם שיאכלו וישתו. **ושאני** [ושונים] **בני מחוזא** [שם היה אותו בית כנסת של אבי גובר], **דשכיחי בהו שכרות** [ששכיחה בהם שכרות. כלומר, רגילים הם להשתכר]. ואם יאכלו וישתו, ישתכרו, ויפשעו ולא יאמרו הלל.

לכן אמר להם רב פפא שקודם כל יאמרו הלל, ורק אחר כך יאכלו וישתו.

הדרן עלך סדר תעניות אלו.

חסדו". רש"י להלן [כה ב].
1518. או שהוא שם מקום. רש"י.

1517. הוא פרק קל"ו שבתהלים. וקוראין אותו, מפני שנאמר בו "נותן לחם לכל בשר כי לעולם